

Πρακτικές οδηγίες για την παιδαγωγική υποστήριξη παιδιών με σύνδρομο Down 2.

Περίληψη

Τα παιδιά με σύνδρομο Down μπορούν και ενδείκνυται να ενσωματώνονται στο γενικό σχολείο σύμφωνα με έρευνα της Sue Buckley. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ουσιαστική ένταξη αυτών των παιδιών είναι η ύπαρξη υποστηρικτικής βοήθειας, καθώς και ο σχεδιασμός ειδικού αναλυτικού προγράμματος που θα λαμβάνει υπόψη τόσο τα ατομικά χαρακτηριστικά όσο και τις μαθησιακές ιδιαιτερότητες των παιδιών με Down. Το περιβάλλον της τάξης όπου θα εντάξουμε το μαθητή με Down θα πρέπει να είναι ήρεμο, χωρίς δυνατούς θορύβους, με μικρό αριθμό μαθητών. Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας μας θα λάβουμε υπόψη μας τόσο τα οργανικά προβλήματα, όσο και την περιορισμένη βραχύχρονη μνήμη καθώς και τις δυσκολίες στη γραφή και την αρίθμηση. Στην ανάγνωση μπορούμε να πετύχουμε ικανοποιητικά αποτελέσματα αρκεί να ακολουθήσουμε την κατάλληλη μέθοδο. Το παιδί με Down χρειάζεται εκπαίδευση κινητικότητας καθώς και εκμάθηση κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς. Με υπομονή, επιμονή και ρεαλιστικές προσδοκίες μπορούμε να προσφέρουμε στο παιδί με Down μια εκπαίδευση που θα το οδηγήσει σε ένα ικανοποιητικό βαθμό αυτονομίας και κοινωνικής ενσωμάτωσης.

1. Γνωστική ανάπτυξη

1.1 Γραφή

Η ικανότητα γραφής στα άτομα με σύνδρομο Down είναι ένας τομέας με ιδιαίτερες δυσκολίες χωρίς βέβαια να λείπουν οι ατομικές διαφορές.

Πολλά παιδιά τα καταφέρνουν αρκετά καλά, άλλα δυσκολεύονται αρκετά και ορισμένα καταφέρνουν να γράψουν μόνο με τη χρήση πληκτρολογίου.

Σημαντικό είναι το παιδί να ενθαρρύνεται από πολύ μικρή ηλικία να ασχολείται με υλικά γραφής (μολύβια, μαρκαδόρους, κιμωλίες, στυλό, λευκές κόλλες, πίνακας κ.λ.π.). Όλες οι προγραφικές δραστηριότητες ενδείκνυται να έχουν τη μορφή παιχνιδιού και ο δάσκαλος να ξεκινά ο ίδιος τη δραστηριότητα,

προσελκύοντας και το παιδί. Αυτές οι δραστηριότητες θα πρέπει να έχουν ενδιαφέρον για το παιδί, να είναι κατανοητές και να αφορούν τον κόσμο του.

Σαν υλικά προτείνονται όλα εκείνα που θα δώσουν τη δυνατότητα στο μαθητή να γενικεύσει τις δεξιότητες που αποκτά, όπως πίνακας στον οποίο θα μπορεί να σχεδιάζει με μαρκαδόρους, μαυροπίνακας, κιμωλία, μπογιές, λευκές κόλλες, ντοσιέ, νερομπογιές, άμμος για την εξάσκηση των δακτύλων.

Τα έπιπλα στα οποία θα κάθεται πρέπει να είναι στο σωστό μέγεθος ώστε να αισθάνεται άνετα. Τα θρανία που έχουν κλίση προς τα μέσα, προς το σώμα του παιδιού, βοηθούν.

Στην αρχή ο δάσκαλος πρέπει να τοποθετήσει ο ίδιος το μολύβι στο χέρι του παιδιού, να του υποδείξει το σωστό τρόπο πιασίματος καθώς και να υποβοηθή το παιδί στη χρησιμοποίηση του άλλου χεριού ως στήριγμα και στη σταθεροποίηση του τετραδίου ή της κόλλας, στην οποία το παιδί με Down δυσκολεύεται.

Ο δάσκαλος καθοδηγεί το χέρι του παιδιού στο σχεδιασμό γραμμών. Τα πρώτα βασικά χαράγματα είναι οι οριζόντιες, οι κάθετες γραμμές και ο κύκλος. Οι γραμμές που χαράσσονται μπορούν να συνοδεύονται από σχέδια που θα τις κάνουν ελκυστικότερες στα μάτια των παιδιών. Για παράδειγμα ο κύκλος μπορεί να παριστάνει ένα χαμογελαστό προσωπάκι. Οι μικρές κάθετες γραμμές μπορούν να παριστάνουν τις σταγόνες της βροχής που πέφτει σε μια ομπρέλα η οποία παριστάνεται με ένα ημικύκλιο, και ο συνδυασμός κάθετων και οριζοντίων γραμμών μπορούν να δημιουργήσουν μια ξύλινη σκάλα. Οι πρώτες γραμμές είναι μεγαλύτερες ενώ σταδιακά επιδιώκεται να μπορεί το παιδί να χαράσσει μικρότερες γραμμές.

Μια από τις πρώτες δραστηριότητες που προτείνεται είναι η προσπάθεια γραφής του ονόματός του παιδιού. Η κατάλληλη στιγμή είναι όταν το παιδί έχει ήδη μάθει να διαβάζει το όνομά του. Προηγείται η προφορική περιγραφή των κινήσεων που γίνονται με το χέρι για το σχεδιασμό των γραμμάτων.

Έχει σημασία να υπάρχει συνέπεια στον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονται τα γράμματα, δηλαδή να ακολουθούνται κάθε φορά οι ίδιες κινήσεις.

Σημαντική είναι και η κατάλληλη επιλογή του υλικού. Υπάρχουν ειδικά μολύβια που διευκολύνουν τη λαβή. Καλό είναι να υπάρχει γομολάστιχα στο πίσω μέρος ώστε να μπορεί ο μαθητής να μάθει να διορθώνει εύκολα τα πιθανά λάθη, και το χρώμα να είναι έντονο, κατά προτίμηση μαύρο ή μπλε.

Όσον αφορά στις γραμμές πάνω στις οποίες χαράσσονται τα γράμματα, η P. Oelwein προτείνει οι γραμμές αυτές να είναι σε τρία επίπεδα: η πρώτη γραμμή να

είναι συνεχής, η μεσαία διακεκομμένη και η τρίτη πάλι συνεχής. Αυτές οι γραμμές θα διευκολύνουν το μαθητή να γράφει μέσα σε συγκεκριμένα όρια. Προτείνεται αυτές οι γραμμές να διαφέρουν μεταξύ τους χρωματικά. Η πρώτη μπορεί να είναι πράσινη, η μεσαία κίτρινη και της βάσης κόκκινη. Θα μπορούσε τότε κατά την διδασκαλία π.χ. του κεφαλαίου «γιώτα» να πει ο δάσκαλος: «Ξεκινάμε από την πράσινη γραμμή, προχωράμε μέσα από την κίτρινη και σταματάμε στην κόκκινη». Ενώ για την διδασκαλία του μικρού «γιώτα» ξεκινάμε από την κίτρινη και σταματάμε στην κόκκινη. Οι ίδιες γραμμές μπορούν να χαραχτούν και στον πίνακα, όπως και σε χάρτινες ταινίες με τα γράμματα της αλφαβήτου που λειτουργούν ως πρότυπα και μπορούν να επικολληθούν στο θρανίο του μαθητή.

Ο μαθητής αναμένεται να περάσει από τέσσερα στάδια: α) της εξάσκησης στο σχεδιασμό, όπου θα μάθει το σωστό σχηματισμό των γραμμάτων, αφομοιώνοντας τις πρότυπες μορφές των γραμμάτων και των λέξεων καθώς και τις κινήσεις των χεριών για την χάραξή τους. β) της μίμησης, όπου παρακολουθεί τον τρόπο σχεδιασμού από τον δάσκαλο και καλείται να τον επαναλάβει. γ) της αντιγραφής, όπου παρουσιάζεται το διδασκόμενο γράμμα ή η λέξη γραμμένη σε μια καρτέλα και αναμένεται να την αντιγράψει, χωρίς οδηγίες για τις κινήσεις που πρέπει να κάνει. δ) της μνήμης, όπου το παιδί αναμένεται να μπορεί να ανακαλεί ένα γράμμα ή μια λέξη, όταν την ακούει και να τη γράφει, χωρίς να βλέπει κάποιο πρότυπο.

Σε περίπτωση που κάποιος μαθητής δυσκολεύεται πάρα πολύ στη γραφή, επιβάλλεται η χρήση των νέων τεχνολογιών. Πρέπει να εξασκηθούν στη χρήση του πληκτρολογίου των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Όταν παρατηρείται εμφανής καθυστέρηση στην κινητικότητα και τη φυσική δύναμη του μαθητή, στο συντονισμό και το συνδυασμό των κινήσεων και τον έλεγχο της δύναμης χρειάζεται η συνδρομή του εργασιοθεραπευτή.

Οι ασκήσεις οπτικοκινητικού συντονισμού και βελτίωσης της λεπτής κινητικότητας μπορούν να βοηθήσουν την ανάπτυξη της δεξιότητας της γραφής. (Δαραής 2002, Burns and Gunn, 1997)

1.2 Αριθμητική

Οι δυνατότητες των παιδιών με Down στην αριθμητική είναι πολύ περιορισμένες. Στις περισσότερες περιπτώσεις φτάνουν να μετρούν από το 1-20 και να εκτελούν προσθέσεις και αφαιρέσεις, χωρίς όμως το αποτέλεσμα να ξεπερνά τον

αριθμό 20. Σε λίγες περιπτώσεις μπορούν ν' αριθμήσουν και πάνω από το 20 και να εκτελέσουν πολύ απλούς πολλαπλασιασμούς και διαιρέσεις. Καθώς η περιορισμένη βραχύχρονη μνήμη τους δυσκολεύει πολύ στους υπολογισμούς και η ελλιπής ακουστική μνήμη στην εμπέδωση των προφορικών οδηγιών του δασκάλου, είναι αναγκαία η χρήση εποπτικού υλικού, τόσο για το μέτρημα, όσο και για την εκτέλεση απλών πράξεων. Το υλικό πρέπει να έχει ποικιλία και να παρουσιάζεται με τρόπο ελκυστικό ώστε να λειτουργεί ως κίνητρο για την ενασχόληση του παιδιού με την αριθμητική.

Συχνά βοηθά η σύνδεση των δραστηριοτήτων με την πραγματική ζωή. Μπορούμε π.χ. να στρώσουμε το τραπέζι και να μετρήσουμε τα μαχαιροπήρουνα. Αρχικά η αρίθμηση γίνεται μηχανικά. Μπορούμε να συνδέσουμε την αρίθμηση με διάφορες δραστηριότητες στην τάξη και να επαναλαμβάνουμε διαρκώς τους αριθμούς από το 1-10 μέχρι ο μαθητής να είναι ικανός να τους επαναλάβει.

Πολλές φορές τα προβλήματα λόγου στα παιδιά με Down τα δυσκολεύουν στην αρίθμηση. Μπορούμε τότε να χρησιμοποιήσουμε τη νοηματική γλώσσα αντικαθιστώντας τους αριθμούς με νοήματα, τα οποία έχουν ιδιαίτερη αξία για τα παιδιά αυτά τα οποία παρουσιάζουν σαφή υπεροχή της οπτικής μνήμης έναντι της ακουστικής.

Επειδή έχει παρατηρηθεί ότι δυσκολεύονται να δείξουν ένα – ένα τα αντικείμενα και να τ' αριθμήσουν, μπορούμε να τοποθετούμε εμείς το δάκτυλό τους σε κάθε αντικείμενο καθώς μετράνε ή να δείχνουμε εμείς τα αντικείμενα που αριθμούν.

Καθώς τα παιδιά με Down εμφανίζουν τα τεχνάσματα γνωστικής αποφυγής μπροστά σε δύσκολες καταστάσεις μάθησης, και τα μαθηματικά είναι ένα δύσκολο πεδίο για αυτά, είναι σημαντικό να μπορέσουμε να κρατήσουμε την προσοχή τους συγκεντρωμένη για περισσότερο χρόνο, πριν βαρεθούν και εγκαταλείψουν την προσπάθεια. Αυτό μπορεί να γίνει χρησιμοποιώντας παιχνίδια μέσα από τα οποία μπορούν να προσεγγίσουν την αριθμητική. Μπορούμε π.χ. να χρησιμοποιήσουμε ένα μεγάλο πλαστικό ζάρι το οποί το πετάμε και όταν πέσει μετράμε πόσες κουκίδες έχει η επάνω πλευρά. Άλλη δραστηριότητα είναι τα κρυμμένα αστερία. Χρησιμοποιώντας καρτέλες με μικρό αριθμό (2-5) αστεριών, μετράμε τον αριθμό των αστεριών. Μετά κρύβουμε την κάρτα και ρωτάμε το παιδί πόσα αστερία κρύβουμε. Αν απαντήσει λάθος του ξαναδείχνουμε την κάρτα. Στο τέλος το παιδί μετράει μόνο του τ' αστερία πριν του τα κρύψουμε.

Σημαντικό είναι να μάθει το παιδί να ταιριάζει αντικείμενα ένα προς ένα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί δημιουργώντας ζευγάρια είτε από εικόνες, είτε από πραγματικά αντικείμενα. (π.χ. τα βάζα με τα καπάκια τους). Για να αποκτήσει το παιδί την έννοια της μονιμότητας μετράμε τα αντικείμενα και ύστερα τους αλλάζουμε θέση ή πλαίσιο και τα ξαναμετράμε. Επαναλαμβάνουμε την δραστηριότητα μέχρι το παιδί να καταλάβει ότι πέντε αυτοκίνητα είναι πέντε άσχετα από την θέση τους.

Όταν ζητάμε από το παιδί να βγάλει ένα συγκεκριμένο αριθμό από ένα σύνολο αντικειμένων, πολλές φορές δυσκολεύεται να σταματήσει στο αντικείμενο που πρέπει. Ένας τρόπος να το διευκολύνουμε είναι να το παροτρύνουμε να επαναλάβει πολλές φορές το ζητούμενο αριθμό πριν ξεκινήσει το μέτρημα. Φτιάχνοντας σειρές από αντικείμενα οι οποίες να αυξάνουν προοδευτικά σε μήκος και αριθμό αντικειμένων μπορούμε να τους διδάξουμε το περισσότερο – λιγότερο. Υπολογίζοντας την δυσκολία των παιδιών με Down στη γραφή καλό είναι οι προσθήσεις και οι αφαιρέσεις να γίνονται στο μαγνητικό πίνακα ώστε να μπορεί το παιδί να αφοσιωθεί στον υπολογισμό και να μην αναλώνει δυνάμεις στην προσπάθεια να γράψει σωστά τους αριθμούς.

Εξαιτίας της μεγάλης δυσκολίας των παιδιών αυτών στην αριθμητική ενδείκνυται η εκπαίδευση στη χρήση της αριθμομηχανής για να κάνουν τις τέσσερις πράξεις της αριθμητικής.

Οι ασκήσεις ομαδοποίησης, ταξινόμησης, εκτίμησης των διαστάσεων, μέτρησης της ποσότητας, σύγκρισης, βοηθούν τον μαθητή με Down να αντιληφθεί τις βασικές μαθηματικές έννοιες. (Nye, Clibbens, Bird, 1995).

1.3 Προφορικός λόγος

Το παιδί με Down συναντά μεγάλες δυσκολίες στον λόγο που μερικές φορές φτάνουν ως την απώλεια λόγου. Είναι απαραίτητη η λογοθεραπεία. Η δυσκολία αφορά τόσο στην παραγωγή όσο και στην κατανόηση του λόγου.

Οι οδηγίες του δασκάλου προς το μαθητή πρέπει να είναι απλές και να δίνονται βαθμιαία. Οι όροι που χρησιμοποιούνται να είναι σταθεροί και επαναλαμβανόμενοι και να ανήκουν στο λεξιλόγιο του παιδιού. Αποφεύγουμε τις ομόηχες και τις ηχητικά παρόμοιες λέξεις που τα μπερδεύουν και φροντίζουμε ώστε η κατανόηση αυτών που λέμε να ενισχύεται από τα συμφραζόμενα. Χρησιμοποιούμε

πρόσθετα κανάλια προσέγγισης των πληροφοριών. Ενισχύουμε την κατανόηση των αφηρημένων εννοιών με εικόνες και σύμβολα. Οργανώνουμε τις λέξεις που ήδη γνωρίζουν αλφαβητικά και σε κατηγορίες και τις αναγράφουμε σε καρτέλες μαζί με εικόνες. Ενισχύουμε τη μνήμη τους με τις συχνές επαναλήψεις, χρησιμοποιώντας μνημονικές τεχνικές και κατηγοριοποιώντας τις πληροφορίες.

Θεωρείται ότι τα παιδιά με Down βελτιώνουν το λόγο τους, τη μνήμη τους και την ικανότητα να σκέφτονται και να αιτιολογούν μέσα από την ανάγνωση. Πολλά παιδιά αρθρώνουν καλύτερα τις λέξεις όταν τις διαβάζουν, καθώς έχουν και την οπτική παρουσίαση μαζί με την ακουστική. Όταν η λέξη βρίσκεται μέσα σε μια πρόταση, η κατανόηση της ενισχύεται από τα συμφραζόμενα. Ακόμα μέσα από την ανάγνωση τα παιδιά έρχονται σε επαφή με συντακτικά σωστές προτάσεις.

Οι έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά με Down δεν βελτιώνουν το λόγο τους μόνο με την επαφή τους με συνομηλικούς τους που μιλούν κανονικά. Χρειάζεται οργανωμένο πρόγραμμα.

Αρχίζουμε με τις οικείες λέξεις και συνήθως με το όνομα του παιδιού και των μελών της οικογένειας του καθώς και των οικείων του αντικειμένων. Χρησιμοποιούμε το καινούργιο λεξιλόγιο σε διαφορετικές καταστάσεις ώστε να βοηθήσουμε την γενίκευσή του. Επαναλαμβάνουμε ατομικά στο παιδί κάθε οδηγία που δίνουμε στην τάξη. Το παροτρύνουμε να μας κοιτάει όταν του μιλάμε και ιδιαίτερα στο στόμα. Φροντίζουμε να κάθεται στο μπροστινό θρανίο κοντά στην έδρα. Χρησιμοποιούμε μικρές προτάσεις που τις συνοδεύουμε με εικόνες, χειρονομίες και με σχετικές εκφράσεις του προσώπου.

Αποφεύγουμε τις κλειστές ερωτήσεις που απαιτούν μονολεκτικές απαντήσεις ώστε να ενθαρρύνουμε την δημιουργία μεγαλύτερων προτάσεων. Τους δίνουμε αρκετό χρόνο ώστε να σκεφτούν και να οργανώσουν την απάντησή τους, καθώς συνήθως γνωρίζουν πολύ περισσότερα από ό,τι καταφέρνουν να εκφράσουν γλωσσικά.

Φέρνουμε στην τάξη εξωτερικά στοιχεία που ενδιαφέρουν τα παιδιά γιατί όσο πιο σημαντικό είναι ένα αντικείμενο ή ένα άτομο για το παιδί τόσο περισσότερο επιθυμεί να το κατονομάσει. Για παράδειγμα μπορούμε να φέρουμε στην τάξη ένα βάτραχο μέσω του οποίου μπορούμε να διδάξουμε το λεξιλόγιο: βάτραχος, κεφάλι, πόδια, κοιλιά, πράσινο, μάτια, στόμα, πηδά, κολυμπά, είναι βρεγμένος, γλιστρά κ.λ.π. Χρησιμοποιούμε ασκήσεις κατανόησης της γλώσσας και της ομιλίας και τις επαναλαμβάνουμε συνεχώς ανταμείβοντας το παιδί σε κάθε σωστή ανταπόκριση. Η

θετική ενίσχυση έχει πολύ σημαντικά οφέλη για αυτά τα παιδιά που έχουν ιδιαίτερη ανάγκη την ενθάρρυνση και την επιβεβαίωση.

Συμβουλεύουμε τους γονείς τους να τα πηγαίνουν σε ομαδικές δραστηριότητες όπως κολύμπι, γυμναστική, δραματοθεραπεία, οι οποίες ενισχύουν την αυτοπεποίθηση τους και βελτιώνουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, γεγονός που λειτουργεί ως κίνητρο για την επικοινωνία τους μέσα από τη γλωσσική έκφραση. (Buckley, 1999).

2.Κινητικότητα

Στα παιδιά με σύνδρομο Down η κινητική προσέγγιση προσφέρει ευκαιρία για επικοινωνία, απόκτηση κινητικής ικανότητας, καλή σωματική κατάσταση, απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων και ενίσχυση της αυτοπεποίθησης.

Είναι απαραίτητες οι ασκήσεις τόσο της αδρής, όσο και της λεπτής κινητικότητας.

Τα παιδιά με Down χρειάζονται άσκηση στο βάδισμα όπου μπορούν να βοηθήσουν οι γενικές κινητικές δραστηριότητες που στοχεύουν στην αφύπνιση των μελών του σώματος και την ανάπτυξη της δύναμης ελέγχου και της ισορροπίας. Τα παπούτσια πρέπει να είναι ελαφριά και ελαστικά. Το βάδισμα στις φτέρνες και στα δάχτυλα στα μαθήματα κίνησης, χωρίς παπούτσια θα μπορούσαν να βοηθήσουν την ανάπτυξη εναλλακτικού βαδίσματος για παιδιά με Down και να αποθαρρύνουν το απότομο βήμα.

Το τρέξιμο πρέπει να γίνεται προσεκτικά ώστε να αποφευχθούν τραυματισμοί. Η ταχύτητα δεν θα πρέπει να είναι ο αρχικός στόχος. Η εξάσκηση στις ρίψεις είναι σημαντική για τα παιδιά με Down καθώς σχετίζεται άμεσα με τη συμμετοχή τους σε πολλά ομαδικά παιχνίδια. Το ίδιο ισχύει και για τη λαβή, η εξάσκηση της οποίας για τα παιδιά με Down αρχικά γίνεται με την παγίδευση της μπάλας που κυλάει στο πάτωμα ή το αγκάλιασμα μιας μπάλας. Τα μάτια πρέπει να συγκεντρώνονται στην μπάλα και να μην ακολουθούν τα χέρια. Μπορούν να επινοηθούν μικρά και ελαφριά αντικείμενα όπως σακούλες με μπιζέλια ή μπαλόνια.

Τα παιδιά με Down χρειάζονται επιμονή και υπομονή για να μάθουν τις κινητικές δραστηριότητες. Πρέπει να φροντίζουμε ώστε οι κινήσεις να είναι ασφαλείς

για τα παιδιά με ατλαντοαξονική αστάθεια. Η κινητική εκπαίδευση μπορεί να γίνει μέσα από παιχνίδια, θεατρικές αναπαραστάσεις ή χορό. Τα παιδιά αυτά λόγω της υποτονίας που τα χαρακτηρίζει έχουν ανάγκη από έντονες δραστηριότητες που να τα αφυπνίζουν και να τα ενεργοποιούν. Το γενικό κινητικό πλάνο πρέπει να είναι έτσι σχεδιασμένο ώστε οι ενεργητικές και οι λιγότερο ενεργητικές δραστηριότητες να εναλλάσσονται και να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά διάφορες μουσικές ομάδες ώστε τα παιδιά να μην κουράζονται πολύ και να μην χάνουν συγχρόνως το ενδιαφέρον τους. Σημαντικές είναι οι στιγμές χαλάρωσης και η εκμάθηση σωστής αναπνοής.

Απαραίτητες είναι και οι ασκήσεις λεπτής κινητικότητας που θα βοηθήσουν στη βελτίωση τόσο της γραφής τους όσο και των δεξιοτήτων ημερήσιας διαβίωσης. (Burns and Gunn, 1997).

Για ασκήσεις κινητικότητας παραπέμπουμε στις σημειώσεις της κ. Ιορδανίδου «Κινητική αγωγή (θεραπεία) παιδιών με βαριά ή ελαφριά κινητική καθυστέρηση, διαταραχή 1,2» και στις σημειώσεις της κ. Καραμπατζάκη «Πρώιμη παρέμβαση σε παιδιά με ψυχοκινητικές διαταραχές, πρώιμη παρέμβαση σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες 1,2,3».

3. Κοινωνικές δεξιότητες - Συμπεριφορά

Το παιδί με Down χρειάζεται ιδιαίτερη εκπαίδευση σε θέματα κοινωνικής συμπεριφοράς. Όλοι οι κανονισμοί του σχολείου καθώς και αυτοί που αφορούν σε δραστηριότητες εκτός σχολείου (π.χ. επίσκεψη σε μουσείο), πρέπει να διδάσκονται ιδιαίτερος στο παιδί και να επαναλαμβάνονται ταχτικά. Ο μαθητής χρειάζεται να προετοιμαστεί για κάθε αλλαγή στο πρόγραμμα. Οι κανόνες συμπεριφοράς θα πρέπει να είναι λίγοι και να παρουσιάζονται με τρόπο απλό και κατανοητό. Ακόμα και η πιο απλή συμπεριφορά όπως να περιμένει στην ουρά στο κυλικείο ή να επιστρέφει στην τάξη μετά τον ήχο του κουδουνιού, χρειάζεται να διασαφηνίζεται λεκτικά. Να μάθει πού είναι οι τουαλέτες και να ξεχωρίζει των αγοριών από των κοριτσιών, να πλένει τα χέρια του μετά από τη χρήση της τουαλέτας. Να ξέρει πότε να φορά το μπουφάν του, πότε να τρώει το φαγητό του.

Ενθαρρύνουμε τον μαθητή να παρακολουθεί τη συμπεριφορά άλλων παιδιών και να τη μιμείται. Οπτικό υλικό όπως εικόνες ή διαφάνειες που να επιδεικνύουν επιθυμητές συμπεριφορές μπορούν να βοηθήσουν. Οτιδήποτε θέλουμε να του

διδάξουμε του το δείχνουμε έμπρακτα και όχι θεωρητικά. Αυτό μπορεί να γίνει και μέσα από θεατρικούς ρόλους ή παιχνίδια. Ο μαθητής πρέπει να μάθει να συναισθάνεται από τις αλλαγές στη φωνή του δασκάλου ή κάποιες χειρονομίες πότε ενεργεί σωστά και πότε λάθος. Κάθε σωστή συμπεριφορά πρέπει να επαινείται άμεσα και να αμείβεται. Ο έπαινος είναι πολύ σημαντικός για το παιδί με Down με την χαμηλή αυτοπεποίθηση και λειτουργεί επανατροφοδοτικά. Ο δάσκαλος του αναθέτει υπευθυνότητες στις οποίες είναι ικανός να αντεπεξέλθει. Το παιδί με Down χρειάζεται ενθάρρυνση για να ανεξαρτητοποιηθεί. Πρέπει να του δίνεται ελεύθερος χρόνος να δραστηριοποιείται χωρίς την επίβλεψη του δασκάλου, έστω και αν κάνει λάθος. Οι δραστηριότητες στην τάξη θα πρέπει να ακολουθούν ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα. Έτσι το παιδί είναι προετοιμασμένο για το τι θα ακολουθήσει και αισθάνεται μεγαλύτερη ασφάλεια. Το παιδί με Down , κυρίως εξαιτίας των δυσκολιών στο λόγο, δεν εντάσσεται εύκολα στην ομάδα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από παιχνίδια και από ρόλους που θα του αναθέσουμε μέσα στην τάξη.

Οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν σ' αυτή την προσπάθεια, οργανώνοντας πάρτι και καλώντας όλους τους συμμαθητές του, παροτρύνοντάς τον να συμμετάσχει σε εξωσχολικές δραστηριότητες όπως κολυμβητήριο, σύλλογος χορού.

Αυτό που δεν πρέπει να ξεχνάμε είναι ότι ο μαθητής με Down έχει ιδιαιτερότητες και οι προσδοκίες μας θα πρέπει να είναι ρεαλιστικές. Οι υπερβολικές απαιτήσεις και η πίεση, όπως και η υπερβολική επιείκεια, μόνο αντίθετα αποτελέσματα θα φέρουν (Buckley and Bird , 1994).

Σχετικά με τις δυνατότητες τροποποίησης συμπεριφοράς παραπέμπουμε και στις σημειώσεις των κ. Τσαϊνέ και Πατσουλέ «Μεθοδολογία και τεχνικές ανάλυσης εφαρμοσμένης συμπεριφοράς» και όσον αφορά στις δεξιότητες ημερήσιας διαβίωσης στις σημειώσεις της κ. Καραμπατζάκη «Δεξιότητες ημερήσιας διαβίωσης».

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

. Barbara Tien ,(1997). *Effective Teaching Strategies for successful Inclusion. A focus on Down Syndrome*. Calgary, Canada: The PREP Program.

- . Bird, G. and Buckley, S. (1994). *Meeting the educational needs of children with Down syndrome: A resource pack teachers*. Portsmouth, U.K: The Sarah Duffen Centre, University of Portsmouth.
- . Buckley S, Bird G.(1993). *Teaching children with Down syndrome to read*, Down Syndrome Research and Practice, 1.
- . Buckley S. and Byrne A.(1994). *The links between Language, Literacy and Memory Skills in children with Down Syndrome*, Downs Ed News, 4
- . Buckley, S. and Bird, G. (1998). *Including children with Down Syndrome. (Part 2)* Down syndrome News and Update, Vol 1 (2) 60-66
- . Buckley, S. and Sacks, B. (1987) .*The Adolescent with Down Syndrome*. Portsmouth: Portsmouth Polytechnic.
- . Buckley, S., Emslie, M., Haslegrave, G. and Le Prevost, P. (1986). *The development of language and reading skills in children with Down syndrome*. Portsmouth, U.K.: The Sarah Duffen Centre, Portsmouth University.
- . Buckley, S.(1999). *Improving the Speech and Language Skills of Children and Teenagers with Down syndrome*. Down Syndrome News and Update, Vol 1 (3) 111 –128
- . Caycho,L. , Gunn, P. and Siegal, M. (1991). *Counting By children with Down Syndrome*.American Journal of Mental Retardation 95 (5), 575-583
- . Cornwell, A.C., (1974) *Development of language, abstraction, and numerical concept formation in Down Syndrome children*. American Journal of Mental Deficiency 79 (2), 179-190.
- . National Society for Mentally Handicapped children (1983). *The child with Mongolism* London :Millbrook Press Limited
- . Nye, J., Clibbens, J. and Bird G. (1995). *Numerical ability, general ability and language in children with Down Syndrome*. Down syndrome Research and Practice, 3 (3), 92 – 102.
- Newton, R. (1992). *The Down syndrome Handbook, A practical guide for parents and careers*, Vermilion, London, U.K.
- . Oelwein, P. (1995). *Teaching Reading to children with Down Syndrome, A Guide for Parents and Teachers*. Woodbine House.

- . Rondal, I, A. (1995) *.Exceptional language development in Down Syndrome: Implications for the cognition - language relationship*. Cambridge, U.K: Cambridge University Press
- . Selikowitz, M. (1997). *Down Syndrome: The Facts* (2nd edition). London: Oxford University Press.
- . Stratford, B. and Gunn, P. (1996). *New Approaches to Down Syndrome*. Gassell
- . Tien, B.(1997). *Effective Teaching Strategies for successful Inclusion. A focus on Down Syndrome*. Calgary, Canada: The PREP Program.
- . Weeks, Daniel J., Chua, Romeo and Elliott, Digby (Eds), (2000). *Perceptual - Motor Behavior in Down Syndrome*. City, ST. Human Kinetics Publishers.
- . Winders, P. C. (1997). *Gross Motor Skills in Children with Down Syndrome: A guide for parents and professionals*. Bethesdos, MD: Woodbine House. 1 (800) 843-7323.
- . Wise, Liz and Glass, Chris ,(2000). *Working with Hannah: A special girl in a mainstream primary school*. London: Rout ledge Falmer

Ελληνόγλωσση

- Burns, Y. And Gunn P.(1997). *Εκπαίδευση ατόμων με σύνδρομο Down*. Αθήνα: Έλλην.
- . Siggins, L. (2001). *Τα παιδιά με σύνδρομο Down έχουν καλύτερη απόδοση στο γενικό σχολείο*. Μετάφραση: Ειρήνη Γράψια. Θέματα ειδικής αγωγής, τεύχος 14 43-45.
- Δαραής, Κ. (2002). *Ανάγνωση, γραφή και άτομα με σύνδρομο Down*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- . Ζώνιου -Σιδέρη, Α. (2000). *Άτομα με ειδικές ανάγκες και η ένταξή τους*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- . Κολιάδης, Ε. (2000). *Γνωστική Ψυχολογία, Γνωστική Νευροεπιστήμη και εκπαιδευτική πράξη* (Δ) Αθήνα.
- . Πανεπιστήμιο Κρήτης -Επιμέλεια Γιάννης Κουγιουμτζάκης, (1992).*Πρόοδος στην αναπτυξιακή ψυχολογία των πρώτων χρόνων*. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Πολυχρονοπούλου, Στ. (2001). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*. Αθήνα: Ατραπός

- . Σούλης, Γ.(2000) *.Μαθαίνοντας βήμα με βήμα στο σχολείο και στο σπίτι*. Αθήνα
- . Σταύρου, Λ. (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική Αποκλιόντων*. Αθήνα : Γρηγόρης
- Τζόνσον, Β. και Βέρνερ, Ρ. (1983). *Οδηγός ανάπτυξης για προβληματικά παιδιά*.
Αθήνα: Καστανιώτης
- Τζουριάδου, Μ. (1995). *Παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Θεσσαλονίκη:
Προμηθεύς